

Uşak İlinde Yaş Meyve ve Sebze Toptancı Hal İşleyişinin Mevzuat Değişiklikleri Kapsamında İncelenmesi

Şeyda YILDIZ

Orcid no: 0000-0002-1009-1626

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Aydın

Renan TUNALIOĞLU

Orcid no: 0000-0003-4668-5482

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Aydın

Makale Künyesi

*Araştırma Makalesi /
Research Article*

*Sorumlu Yazar /
Corresponding Author
Renan TUNALIOĞLU
renan.tunalioglu@gmail.com*

*Geliş Tarihi / Received:
14.06.2020*

*Kabul Tarihi / Accepted:
16.10.2020*

*Tarım Ekonomisi Dergisi
Cilt: 26 Sayı: 2 Sayfa: 101-108
Turkish Journal of
Agricultural Economics
Volume: 26 Issue: 2 Page: 101-108*

JEL Classification: Q13, L11, Q18

Özet

Amaç: Bu çalışmada, Uşak ilindeki Toptancı Halinde faaliyet gösteren komisyoncuların sosyo-ekonomik özellikleri, Hal Yasası (5957 sayılı kanun) ile ilgili görüşleri, yaşanan sorunlar ve komisyoncuların önerilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Tasarım/Metodoloji/Yaklaşım: Çalışmada Uşak ili Toptancı Hal bölgesinde faaliyetlerini yürüten 29 komisyoncu ile görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen veriler değerlendirilirken basit ortalamalar, yüzde hesapları vb. istatistiksel tekniklerden yararlanılmıştır.

Bulgular: Uşak ili Toptancı Hal bölgesinde faaliyet gösteren mevcut 29 komisyoncunun tamamı ile yüz yüze yapılan görüşmeler yapıldığı bu çalışmada, sosyo-demografik özellikler, işyerlerinin fiziksel yapıları ve komisyoncuların Hal Yasasına ilişkin bilgi düzeyleri incelenmiştir. Toptancı Halde faaliyet gösteren komisyoncuların genellikle orta yaş grubunda, genellikle lise mezunu oldukları, pazarlama konusunda herhangi bir eğitim almadıkları, mesleki deneyimlerinin ise 16-30 yıl arasında değiştiği belirlenmiştir. Komisyoncuların çoğunluğunun ikinci kuşak olduğu, bazılarının farklı meslek gruplarında olup ek gelir sağlamak amacı ile komisyonculuk yaptıkları belirlenmiştir. Komisyoncuların faaliyet gösterdikleri işyerlerinin hepsinin aynı boyutlarda olduğu, soğuk hava depolarının bulunmadığı, çoğunun bu sebeple ürün kayıpları yaşadıkları ve belediye yönetimi ile ilgili sorunları olduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan, Uşak Toptancı Halindeki komisyoncuların pazarladıkları tüm ürünleri genellikle il dışından temin ettikleri, bu ürünlerin büyük bir bölümünü semt pazarlarına sattıkları, toptancı Haller dışındaki kaçak satışların genellikle denetimsizlikten kaynaklandığını belirttikleri anlaşılmıştır.

Özgünlük/Değer: Bu çalışma, Uşak ilinde, Toptancı Haller ve hal yasasının değerlendirilmesi konusunda yapılan ilk çalışma olup, komisyoncuların (yeni) hal yasası kapsamında ilgili sorunlara çözüm önerileri sunmaları anlamında önemlidir.

Anahtar kelimeler: Toptancı Halleri, Mevzuat, Yaş Meyve ve Sebze

Investigation of Fresh and Vegetable Wholesalers Marketplace in Uşak within the Application of Legislative Changes

Abstract

Purpose: In this research, it is aimed to investigate the socio-economic characteristics of the wholesaler operating in the Wholesaler State in Uşak province, their opinions about the Law of the Law (Law No. 5957), the problems experienced and suggestions.

Design/Methodology/Approach: In the study, interviews were made with 29 brokers operating in the Wholesale Market of Uşak province. When evaluating the obtained data, simple averages, percentage calculations, etc. statistical techniques were used.

Findings: In this study, face-to-face interviews were conducted with all 29 current brokers currently operating in the Wholesale Zone of Uşak province. As a result, the socio-demographic characteristics, physical structures of the shops and the knowledge of the wholesalers about the Law of State were examined. It has been determined that the wholesalers operating in the Wholesale Market are generally in the middle age group, the majority are high school graduates and do not receive any training in marketing, and their professional experience generally varies between 16-30 years. It is determined that the majority of the brokers are the second generation engaged in this business, some of them are in different professions and they are brokerage in order to provide additional income. It has been determined that all the shops where the brokers operate are of the same size and their various technical materials are insufficient, there are no cold stores, and most of them have product losses and problems with the municipal administration. On the other hand, it was observed that Uşak Wholesaler Marketplace wholesalers generally supplied all the products they marketed from outside the province, they sold a large part of these products to local markets, and they stated that illegal sales other than wholesalers were generally caused by uncontrolled sales.

Originality/Value: This research is the first study on wholesalers and Market Law in Uşak. In this context, the problems of the wholesaler related to the scope of the (new) Market Law and their contribution to it have been examined deeply.

Key words: Wholesaler Market, Legislation, Fresh Fruits and Vegetables

1.GİRİŞ

Dünyada yaş sebze ve meyveye tüketimi, insanların yeterli ve dengeli beslenmelerinde vazgeçilmez bir unsur olup, tüketici bilincinin sağlıklı ve dengeli beslenme konusunda giderek artışı talebi arttırmaktadır (Bayram 2014). Türkiye ise bu talebin karşılanmasında dünyadaki en önemli ülkeler arasında yer almaktadır. Çünkü mevcut coğrafi koşulları (iklim, toprak, coğrafi şekiller vb.) yaş meyve ve sebze üretiminde dünyadaki birçok ülkeye göre avantajlara sahiptir.

Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de de yaş meyve sebzelerin üretimi kadar ürünlerin tüketiciye ulaştırılmasında kullanılan pazarlama kanalları çok önemlidir. Çünkü yaş-meyve sebze pazarlama kanalında birçok ürün, üreticilerden dolayı (aracılar) ya da doğrudan (yerel pazarlar vb.) tüketicilere ulaştırılmaktadır. Bu kanalda aracılardan sayısı ve çeşitliliği pazarlama marjının artışına neden olduğu için üreticiler kadar bu kanal içinde yer alan komisyoncu ve tüccarları da yakından ilgilendirmektedir (Alpkent, 1995).

Diğer yandan bu kanallar yaş sebze ve meyvelerin çabuk bozulabilir nitelikte olması, uzun dağıtım kanalları ve pazarlama koşullarındaki farklı yetersizlikler nedeniyle çok fazla zayıyatın yaşanmasına, dahası masrafların yükselmesine neden olmaktadır. Bu sorunların çözümünde üreticilerin örgütlenmesi önerilmektedir (Çoşkun ve Tunaliçoğlu, 2015)

Yaş sebze ve meyve pazarlamasında, üreticiler bireysel olsunlar yada kooperatif içerisinde yer alsınlar pazarlamada en önemli basamak Toptancı Hallerdir. Toptancı Halleri, ürünlerin ve yapılan işlemlerin kayıt altına alınması (tescil), kayıt dışılığın fazla olmamasına dolayısıyla ürün kaybı ve haksız rekabete engel olan kuruluşlardır. (Bayram 2014). Bu nedenle, yaş sebze ve meyvenin pazarlama kanalları ve Toptancı Haller ile ilgili yasal düzenlemelerin incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de Toptancı Haller ile ilgili ilk yasal düzenlemeler (1930 yılından günümüze dek) değişen ekonomik koşullar ve gelişen pazar talepleri dikkate alınarak birtakım değişikliklere uğramıştır. Bu değişiklikler, Hallere özgü giderilmeyen sorunların giderilmesi ve yaş sebze-meyve üretim ve tüketimi açısından büyük önem arz etmektedir (Bayram 2014).

Ege Bölgesi, Türkiye'de yaş sebze ve meyve üretim, tüketim ve ihracatının en fazla yapıldığı bir bölgedir. Bu nedenle, Ege Bölgesinde yaş meyve üretimi ve yaş meyve ve sebze pazarlamasında Toptancı Hallerin işleyişi ile onların fiziksel özellikleri, çalışma şekillerine dair yapılmış araştırmalar önemlidir. Ancak Türkiye'de ve özellikle Ege Bölgesinde Toptancı Hallerin fiziksel özellikleri ve çalışma şekillerine dair yapılmış araştırmaların sayısı oldukça sınırlıdır ve bu çalışmalar daha çok kıyı Ege illerini kapsamaktadır (Adanacıoğlu vd, 2019; Kınıklı vd, 2019).

Bu nedenle bu araştırmada, iç Ege illerinden biri olan Uşak İlindeki Yaş Sebze ve Meyve Toptancı Hali'nin incelenmesi amaçlanmıştır. Uşak, kıyı Ege illerine nazaran yaş meyve ve sebze üretiminde iddialı olmayan bir ildir. Son yıllarda ülke geneline uygun olarak Uşak'ta da yerel pazarlar dışında market kültürünün yaygınlaşmasıyla Toptancı Halin çalışmasında değişim görülmektedir. Uşak ili Toptancı Halindeki komisyoncuların yaşadıkları sorunlar ve bu sorunların 5957 Sayılı Hal Yasasının yenilenmesi sonrasında da devam ediyor olması, onların bu sorunlara özgü görüşleri doğrultusunda çözümlerin ele alınması önemli addedilmiştir. Böylece, Uşak ilinde yapılan bu alan çalışmasına dayanılarak Toptancı Hallere özgü giderilemeyen bazı sorunlarla ilgili komisyoncuların farkındalıkları ve onlar tarafından ifade edilen çözüm önerileri belirlenmiştir.

2.MATERYAL ve YÖNTEM

Araştırmanın ana materyalini, Uşak İlinde bulunan Toptancı Halde işyeri sahibi olan toplam 29 adet komisyoncu (tam sayım) ile yapılan birebir görüşmelerden elde edilen orijinal veriler oluşturmaktadır.

Çalışmada, komisyoncuların kişisel özellikleri, işletmelerin fiziksel alt yapısı, komisyoncuların Hal Yasası hakkındaki tutum ve görüşlerini belirlemek için dört aşamalı soru seti (nicel ve nitel) içeren anket soruları hazırlanmıştır. Araştırma bölgesinde yürütülen anket çalışması ile komisyonculardan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler Office Excel programına aktarılarak tanımlayıcı istatistikler yüzde, aritmetik ortalama vb. hesaplamalarla hazırlanmıştır.

Araştırmada başlıca karakteristikler,

1. Komisyoncuların sosyo-ekonomik özellikleri,
2. Komisyoncuların iş yerlerine ait fiziksel alt yapılar,
3. Komisyoncuların yeni Hal Yasası ve farklı konulardaki tutum ve görüşler şeklinde incelenmiştir.

3. BULGULAR ve TARTIŞMA

Dünya'da, Türkiye'de ve Uşak'da Yaş meyve ve Sebze

Dünya Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) verilerine göre, dünyada 65,2 milyon hektar alanda 865,8 milyon ton yaş meyve, 57 milyon hektar alanda ise 1 milyar ton yaş sebze üretimi yapılmaktadır Türkiye'de ise 52 milyon ton olarak gerçekleşen yaş sebze ve meyve üretiminin, 30 milyon ton sebze, 22 milyon tonu meyveler oluşturmaktadır (Çizelge 1).

Çizelge 1. Dünya'da ve Türkiye'de Yaş Meyve ve Sebze Üretim Alanları ve Üretim Miktarları
Table 1. Fresh Fruit and Vegetable Production Areas and Production in the World and Turkey

Ürün Grupları	Üretim Alanı (bin ha)		Üretim Miktarı (bin ton)	
	Dünya	Türkiye	Dünya	Türkiye
Yaş Meyve	65,236	3,348	865,876	29,762
Yaş Sebze	57,003	840	1,075,204	30,826

Kaynak: FAO, 2019 yılı verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Dünya'da taze sebze üretiminde dünyada en önde gelen ülke Çin'dir. Coğrafi yapısının genişliği etkisiyle tarımsal üretimin yoğun yapıldığı Çin'de, iklim çeşitliliğinden dolayı aşağı yukarı tüm sebzelerin üretimi yapılabilmektedir. Çin, ABD ve Türkiye dünyadaki en önemli domates üreticisi ülkelerdir. Dünya domates üretiminin yaklaşık %40'ı bu üç ülke tarafından gerçekleştirilmektedir. 2017 yılı itibarıyla Çin 556,6 milyon tonluk üretimi ile dünyada en fazla yaş sebze üreten ülke konumundadır. Bu ülkeyi sırasıyla Hindistan (127,1 milyon ton) ve ABD (32,6 milyon ton) izlemektedir. Türkiye 24,9 milyon tonluk üretimi ile dünya sıralamasında dördüncü sırada yer almakta ve dünya yaş sebze üretiminden %2 oranında pay almaktadır. Çin aynı zamanda, 272 milyon tonluk üretimi ile dünyada en fazla yaş meyve üreten ülke konumundadır ve onu sırasıyla Hindistan (92,3 milyon ton) ve Brezilya (39,8 milyon ton) izlemektedir. Türkiye ise 23,1 milyon tonluk yaş meyve üretimi ile dünya sıralamasında beşinci sırada yer almakta ve ortalama dünya yaş meyve üretiminden %2 oranında pay almaktadır (FAO, 2019).

Türkiye, elverişli üretim alanları ve iklim koşulları itibarıyla üretiminde kendine yeterli ve ihracat yapabilme şansına sahip önemli ülkelerden birisidir. Türkiye'de yetişen meyvelerin büyük bir bölümü hava şartlarının ılıman seyrettiği bölgelerde yetişmektedir. En fazla üretimi yapılan yaş meyvelerin başında üzüm, elma, armut, şeftali, kayısı, erik gelmektedir (Albayrak, M. 2009). Türkiye'de iklim şartlarının ılıman olması sebebiyle, meyve ve sebze üretimin en fazla yapıldığı bölgeler ise Akdeniz ve Ege Bölgeleridir ve yaş meyve üretiminin en fazla yapıldığı iller ise sırasıyla, İzmir, Manisa ve Aydın'dır (Niyaz ve Demirbaş, 2011). Diğer yandan, Türkiye, dünyada yaş sebze ihracatında 16. sırada, yaş meyve ihracatında ise 9. sırada yer almaktadır. Hatta Türkiye, dünya ülkeleri ihracatında kuru incir ve ayva ile ilk, taze kayısı ve kiraz ihracatında 4, dondurulmuş domates ihracatında 9., taze ya da dondurulmuş biber ihracatında 8., taze ve dondurulmuş hiyar ihracatında ise 11. sırada yer almaktadır. Türkiye'nin en fazla yaş meyve ve sebze ihracatı yapan ülkeler arasında birinci sırayı, %29 pay ile Rusya Federasyonu, onu sırası ile %11 ile Irak, %9 ile Almanya, %6 ile Romanya ve %5 ile Ukrayna izlemektedir (FAO, 2019).

Ege Bölgesi, Türkiye'de yaş sebze ve meyve üretiminin fazla yapıldığı bölgelerinden biridir. Uşak ise, iç Ege'de yer alan ve coğrafi konumundan dolayı kışlar soğuk, yazlar kurak ve yarı-kurak Akdeniz iklim özelliği görülmesi nedeniyle, yazlar sıcaktır. Uşak ilinde mevcut iklim şartlarından dolayı daha çok kuru tarım sistemi mevcuttur. İlin bitkisel ürünleri tahıllar, haşhaş, nohut ve tütün üzerinde yoğunlaşmıştır. İlin tarım alanlarının %63'ünde tahıl üretimi yapılmakta olup, %15'sinde baklagiller (nohut) ve %6'sında endüstri bitkileri yetiştirilmektedir İlin sebze üretimi toplam tarım alanlarının %3'lük ve meyve üretimi ise %4'lük kısmında yapılmaktadır. Sebze üretiminde karpuz, kavun ve domates öne çıkmakta, meyve üretiminde ise üzüm toplam meyve üretim alanındaki %30'luk oranıyla önemli bir yer tutmaktadır. Uşakta yaş meyve ve sebze üretimi diğer tarım ürünlerine oranla az miktarda üretildiği için Toptancı Haller bölgesinde daha çok tedarikçi rolünü üstlenmiştir (TUİK, 2019).

Türkiye'de Toptancı Hal Mevzuatı

Türkiye'de, yaş sebze ve meyve ticareti için oluşturulan ilk yasal düzenlemeler 1930 yılında başlamış ve 2012 yılında Toptancı Hal Kanunu ile sonlanmıştır. Taze sebze ve meyve ile ilgili yapılan en üst düzenleme, Anayasa'nın 45. bölümünde yer almakta olup, bu maddenin son bendine göre, devlet, bitkisel ve hayvansal ürünlerin değerlendirilmesi ve gerçek değerlerinin üreticinin eline geçmesi için gereken tedbirleri alınmasıdır (Anonim, 1982). 1982 anayasasının bu genel kararına ek olarak, konu ile ilgili düzenlemeler, kronolojik sıralarla aşağıda belirtilmektedir (Çizelge 2).

Çizelge 2. Türkiye'de Toptancı Hal Yasası İle İlgili Yapılan Yasal Düzenlemeler**Table 2.** Wholesalers State Law with Legislation in Turkey

Yıl	Kanun
1930	1580 sayılı Belediye Kanunu'nun 15. maddesi
1960	80 sayılı "Toptancı Halleri Sureti İdaresi Hakkında Kanun"
1995	552 sayılı "Yaş Sebze ve Meyve Ticaretinin Düzenlenmesi ve Toptancı Halleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname"
1997	23214 sayılı Resmi Gazete'de "Toptancı Hallerinin Yönetim ve İşleyişi Hakkında Yönetmelik"
1998	4367 sayılı "Yaş Se bze ve Meyve Ticaretinin Düzenlenmesi ve Toptancı Halleri Hakkında KHK'nin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun"
2007	5652 Sayılı Kanun "552 sayılı KHK Değişiklikler"
2012	5957 Nolu "Sebze ve Meyveler ile Yeterli Arz ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun"

Kaynak: Yazarlar tarafından düzenlenmiştir.

Toptancı Halleri ve taze meyve ve sebzelerin toptan satımı ile ilişkili yasal 1960-1995 yılları arasında, 80 sayılı yasa ve Belediye yasasına ekler getiren 3033 sayılı kanuna geçilmekte olduğu, 27 Haziran 1995 tarihli 22326 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 552 sayılı “Yaş Sebze ve Meyve Ticaretinin Düzenlenmesi ve Toptancı Halleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” çıkartılmıştır (Anonom, 1960; Anonim 1980).

Kararnamede 3 temel amaç hedeflenmiştir:

- Yaş meyve ve sebze ürünleri ilk olarak Hallerde toplanmalı,
- Fiyat oluşumları en iyi serbest rekabet koşullarında oluşturulmalı,
- Kontrol mekanizması belediyeler tarafından yürütülmelidir.

Sebze ve meyve pazarlaması ile alakalı kamusal politikaların oluşturulabilmesi ve sektörün bu alanda öngörülerde bulunarak gelişebilmesi, ancak sektöre yönelik sağlıklı verilerin sürekli olarak izlenebilmesi ile mümkündür. 5957 sayılı (2012) Kanununun 16. Bendinde belirlenen merkezi Hal sisteminin oluşturulması Toptancı Halleri için önemli bir yeniliktir. Toptancı Halde bulunan komisyoncular kayıt işlemlerini Toptancı Hallerinde gerçekleştirebilirken, Hal dâhilinde çalışmayan komisyoncular için Bakanlık il müdürlüğü tarafından kayıt işlemleri gerçekleştirilmektedir. Bildiricilerin kayıt işlemleri esnasında bazı gerekli bilgileri ve belgeleri istenmekte olup bu bilgiler bakanlıkça istenmektedir. Özellikle bildirim işleminde bulunmak isteyen bir üretici veya ürünü pazarlamak isteyen tüzel kişinin çiftçi kayıt sistemine dahil olması gerekmektedir. Bu şartın temel nedeni yaş meyve ve sebze üretimi veya pazarlaması yapan tüm üreticilerin kayıt altına alınmasının istenmesidir. Bunun yanı sıra üretici örgütü olarak sisteme kaydolmak isteyen bildirimciler diğer tüzel kişiler gibi öncelikle hal kayıt sistemi için gerekli olan formu doldurduktan sonra üretici birlikleri adına ilişkin vergi kayıtlarının bulunduğu dair resmi belgeyi göstermek durumundadırlar. Hal kayıt sistemiyle getirilen bu düzenlemeler ile yaş meyve ve sebzelerin pazarlanmasına ilişkin basamakların kayıt altına alınarak kayıt dışı işlemlerin önüne geçilmesi ve vergi gelirlerinin artırılması hedeflenmiştir.

3.ARAŞTIRMA BULGULARI

Komisyonculara Ait Tanımlayıcı İstatistikler

İncelenen komisyoncuların sosyo-demografik özellikleri incelendiğinde, komisyoncuların %13.8' inin 24 ile 34 yaş arasında, %24.1'inin 35 ile 45 yaş arasında, %41.4'ünün 46 ile 56 yaş arasında ve %20.6'sının 57 ile 67 yaş arasında olduğu görülmektedir. Genel itibariyle, toptancı Halinde orta yaşlı komisyoncuların hâkim olduğu söylenebilir. Nitekim Coşkun ve Tunaloğlu (2015) çalışmalarında, Aydın İli ve İlçeleri Toptancı Hallerindeki komisyoncuların çoğunluğunun 37-46 yaş aralığında olduklarını belirlemiştir. Köşk Toptancı Hal komisyoncularının daha genç olduklarını, İncirliova Belediyesi Toptancı Hal'indeki komisyoncularında orta yaş üzerinde olduklarını belirtmiştir. Benzer bir çalışmada, Kahraman (2012) ise, ankete katılan komisyoncuların, %35'inin 24 ile 43 yaş arasında, %38.33'ünün 44 ile 58 yaş arasında ve %26.66'sının 59 ile 73 yaş grubunda yer aldıklarını belirlemiştir. İzmir Toptancı Halinde yapılmış bir diğer çalışmada, komisyoncuların %92'sinin erkek, %2'si ise kadın olduğu, %52'sinin 47 yaşında veya daha genç olduğunu saptamıştır (Niyaz 2012). Komisyoncuların medeni durumları incelendiğinde, sadece bir kişinin bekâr olduğu, komisyoncuların ailelerinin %48.2'sinin 2 veya 3 kişiden, %44.8'nin 4 veya 5 kişiden, %7'sinin 6 veya 7 kişiden oluşan bir aileye sahip oldukları görülmektedir. Nitekim Can ve Engindeniz (2018), çalışmalarında, komisyoncuların ailedeki birey sayısı 3 ve 4 olanlar % 75.75'i oluşturmuş ailedeki ortalama birey sayısı ise 4.27 olarak hesaplanmıştır.

Komisyoncuların İş Yerlerine İlişkin Bilgiler

Araştırmaya katılan komisyoncuların tamamının işletme büyüklükleri 100 metre kare olup bazı komisyoncuların iki adet dükkânlara sahip oldukları görülmektedir. Hal bölgesinde inşası süren 50 işlremenin daha kullanıma açılacağı, bunların büyüklüklerinin de aynı olacağı belirtilmiştir. İşletmeleri dar gelen ve dolayısıyla depolama sıkıntıları yaşayan komisyoncular bu gelişmeden oldukça memnun olduklarını dile getirmektedirler. Çünkü komisyoncuların %89.7'si toptancı hali içerisinde bir adet iş yerine sahip olup, diğer %10.3'ünün Halde iki işletmesi vardır ve mevcut durumda işyeri alanları yetersizdir. Fiziksel alanlarının giderilmesi ile hal kanununda belirtilen ve işletmelerde olması gereken bazı alt yapı eksiklikleri de böylece tamamlanacaktır. Nitekim benzer bir çalışmayı Aydın ilinde tamamlayan Coşkun (2014), Aydın ili toptancı hallerinde 86 adet komisyoncunun, 118 dükkana sahip olduğu, komisyoncuların %66.3'ü, 1 iş yerine sahipken, %31.4'ü 2 iş yerine, %1.2'si 3, %1.2'si de 4 iş yerine sahip olduğunu belirtmiştir.

Komisyoncuların Pazarlama Faaliyetlerine İlişkin Bilgiler

Uşak ilinde gerek iklim yapısı gerekse seracılığın çok gelişmiş olmaması sebebiyle bölge için yeterli meyve ve sebze üretimi yapılamamaktadır. Bu sebeple komisyoncular il dışından meyve sebze almına ihtiyaç duymaktadırlar. Üretim yapan komisyoncular ve üreticiler genelde kendine yeterli üretimler yapmakta veya ürünlerini Uşak ili ve İlçelerinde bulunan yerel pazarlar içerisinde tüketiciye sunmaktadırlar. Komisyoncuların meyve ve sebze temin yerlerinin genel olarak çevre iller yada Antalya, Muğla ve Aydın illeri olduğu, meyve yada sebze çeşitlerine göre üretimin yoğun olduğu bölgelerden meyveler temin etmektedirler (Çizelge 3). Coşkun (2014), Aydın İl ve ilçeleri Toptancı Hallerinde yapmış olduğu çalışmada, komisyoncuların muz, patates ve soğan ürünlerini genellikle Aydın dışından aldıklarını, patatesi İzmir, Afyon ve Niğde'den, soğanı ise Ankara, Eskişehir, Adana ve Hatay'dan temin ettiklerini belirtmiştir.

Çizelge 3. Uşak ilindeki Komisyoncuların Bazı Meyve ve Sebzeleri Temin Yerleri
Table 3. Some Fruit and Vegetable Sources the Wholesaler's in Uşak Province

Ürün	Temin yerleri	Ürün	Temin yerleri
1. Portakal	Antalya, İzmir	1. Domates	Muğla, Antalya
2. Mandalina	Aydın, Hatay	2. Biber	İzmir, Muğla
3. Kavun	Antalya, Muğla, Aydın, İzmir	3. Patlıcan	Muğla Antalya
4. Karpuz	Aydın, Adana	4. Salatalık	Antalya
5. Muz	Antalya	5. Patates	Afyon, İzmir
6. Çilek	Aydın	6. Soğan	Adana, Ankara, Eskişehir
7. Şeftali	Bursa	7. Karnabahar	Muğla
8. Kayısı	Aydın, Isparta	8. Fasulye	Antalya, İzmir, Muğla
9. Elma	Antalya, Denizli, Isparta, İzmir, Konya	9. Bezelye	Adana, İzmir
10. Limon	Mersin, Muğla, Nevşehir		

Komisyoncular ürünleri temin ederken çeşitli kriterlere önem vermekte, kriterlerin başında üretim bölgesinden ürünlerin temin edilmesi, bunu ulaşım kolaylığı ve ürünün istenilen zamanda gelmesi gibi seçenekler izlemektedir. Komisyoncuların %69'u ürün alırken ilgili ürünün bölgenin ürünü olmasına, %17'si ise ürünlerin ulaşılabilirliği ve istedikleri zamanda ürünlerin Hale ulaştırmasının önemli olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca komisyoncuların %10'u da ürünün istenilen kalitede olmasını, 4'ü ise ürünlerin ucuz olması seçeneğinin ilk tercihleri olduğunu belirtmişlerdir. Coşkun ve Tunaloğlu (2015), çalışmalarında, komisyoncuların taze sebze ve meyve alırken dikkat ettikleri kriterlerin başında ürünlerin üretim bölgesinden temininin en önemli öncelik, ürünlerin ucuz olmasının ise ikinci öncelik olarak tespit etmişlerdir.

Komisyoncuların pazarlama faaliyetlerinde haberleşme durumları incelendiğinde ise, %93.1'inin öncelikli olarak telefon kullandığı, %34.4'ünün ise telefon yanında faksı da tercih ettikleri görülmektedir. Diğer yandan günümüzdeki en yaygın iletişim aracı olan interneti komisyoncuların %89.7'sinin yaygın kullandığı anlaşılmıştır.

Komisyoncular, ürünlerini sırasıyla, yerel pazarlara, manavlara, tüccarlara, marketlere, süpermarketlere, otellere, restoranlara, kurum yemekhanelerine, okullara, hastanelere, askeri taburlara ve sosyal hizmet kurum ve kuruluşlarına pazarlamaktadırlar (Çizelge 4).

Çizelge 4. Komisyoncuların Pazarlama Yerlerine İlişkin Bilgiler

Table 4. Information on Wholesalers' Marketing Locations

Pazarlama Yerleri	Yanıtlar	Komisyoncu Sayısı (Adet)	Oran (%)
Yerel pazarlar	Var	27	93.1
	Yok	2	6.9
Manavlar	Var	25	86.2
	Yok	4	13.8
Marketler	Var	18	62
	Yok	11	38
Tüccarlar	Var	19	65.5
	Yok	10	34.5
Süper marketler	Var	9	31.1
	Yok	20	68.9
Otel Restoranlar- Yemekhaneler	Var	7	24.2
	Yok	22	75.8
Okullar-Hastaneler-Askeri taburlar	Var	9	32.1
	Yok	20	68.9
Sosyal Hizmet Kurum ve Kuruluşları	Var	6	20.7
	Yok	23	79.3

Toptancı halinde satılan ürünlerin fiyatlarını belirleyen en önemli faktörün rekabet olduğu ve hal dışındaki kaçak satışların genellikle pazarlamayı olumsuz etkilediği belirtilmektedir. Uşak ilinde yapı gereği (Toptancı hale il bazındaki üretimden çok kıyı bölge illerinden ürün gelmesi vb. nedenlerden) diğer illerden farklı bir şekilde, Toptancı hali dışında çok fazla satış olduğunu belirten komisyoncular, bunun en önemli nedenlerinden birinin pazarcılarının halden ürünü alarak mahalli pazarlarda satış yapmalarının etken olduğunu belirtmişlerdir. Nitekim Coşkun ve Tunaloğlu (2015), komisyoncuların yarıdan fazlasının denetimsizlikten kaynaklanan satışları olduğu ve bunun gayri resmi satışlara neden olduğunu belirtmişlerdir.

Komisyoncuların Hal Değişikliği Yasası (5957 Sayılı Kanun) İle İlgili Görüşleri

“Komisyonculara sorulan 5957 Sayılı Hal Yasası hakkında bilginiz var mı?” sorusuna, %31'i Hal Yasasından haberdar olduklarını belirtmişlerdir ve bu oldukça düşük bir orandır. Bu kişilere sorulan “Size göre hal yasası sebze ve meyve pazarlamasını nasıl etkiledi?” sorusuna alınan bilmiyorum cevabı da doğal olarak haberdar olmamalarını kanıtlamaktadırlar (Çizelge 5).

Sayı ve Civelek (2012), Tokat İli ve İlçelerindeki Toptancı Hal komisyoncuları ile yapmış oldukları benzer bir çalışmada, araştırma yapılan hallere göre 5957 Sayılı Hal Yasası ile ilgili görüşlerinin farklılık gösterdiğini, yasadaki haber olan komisyoncuların yarısının ilgili yasa içeriğiyle ilgili farklı bilgilere sahip olduğunu belirtmişler, (Kahraman, 2012) ise, benzer bir çalışmada komisyoncuların %41.9'unun yasa ile ilgili düşüncelerinin olumlu, %41.9'unun olumsuz ve %16.3'ünün ise belirsiz olduğunu belirtmiş, aynı çalışmada, komisyoncuların toptancı hallerine ilişkin yasa düzenlemesi hakkındaki düşüncelerinin çelişkili olduğu tespit etmiştir.

Çizelge 5. Komisyoncuların “5957 Sayılı Kanun”dan Haberdarlıkları

Table 5. Wholesaler's Information about "Law No. 5957"

Hal Kanunu hakkında bilginiz var mı?	Komisyoncu Sayısı (Adet)	Oran (%)
Evet	9	31.1
Hayır	20	68.9
TOPLAM	29	100.0

Uşak Toptancı Halindeki komisyoncuların kanunla ilgili haberdarlıkları son derece az olmasına rağmen, komisyonculara “5957 sayılı kanun”un varlığından bu yasanın sebze ve meyve pazarlamasını nasıl etkilediğine ilişkin görüşleri incelendiğinde ise, komisyoncuların %75.8'i eski düzenlemelerden hiçbir farkı olmadığını daha önce yaşadıkları benzer sorunların devam ettiğini, % 10.3'ü yasanın günümüz şartlarında yetersiz kaldığını daha kapsamlı ve onların sorunlarını çözecek bir yasa çıkarılmasını istediklerini ifade etmişlerdir (Çizelge 6).

Uşak toptancı halindeki komisyoncuların çoğunun Hal kayıt sistemini kullanmakta zorluk çektiklerini, bu konuda ilgili Bakanlık tarafından bilgilendirilmek istediklerini belirtmektedirler.

Çizelge 6. Komisyoncuların 5957 Sayılı Hal Yasası Hakkındaki Görüşleri

Table 6. Opinions of Brokers on the Law No. 5957

Hal Yasası var şimdi haberdar oldunuz bu sizin sebze ve meyve pazarlamasını nasıl etkiledi?	Komisyoncu Sayısı (Adet)	Oran (%)
Eski düzenden hiçbir farkı yok	22	75.8
Tamamen başarılı olmadı	1	3.5
Hal yasası günümüz şartlarına yetersiz	3	10.3
Korsan satışları engellemedi-Kayıt dışılığın önüne geçemedi	1	3.5
Değişme ve yenilik vadetti	2	6.9
Toplam	29	100.0

Hal dışı satışlarının genellikle denetimsizlikten kaynaklandığını düşünen komisyoncular, eski dönemlerde de hal dışı satışların yoğun olarak yapıldığını ifade etmişlerdir. Bu durumu yaratan en önemli sebeplerin ise hal kayıt sistemine yönelik giderilemeyen eksiklikler ve vergilendirme şartlarının yetersiz kalması olarak belirtmişlerdir. Hal kayıt sistemindeki aksaklıkların hallerde ticareti yapılan taze sebze ve meyvelerin sisteme sağlıklı bir şekilde işlenmediği ve buna benzer bazı yasalara aykırı farklı tedbirlerin ve kişisel hasletlerin kayıt dışı ticareti arttırdığı, birçok üreticinin de bu kapsamda ürünlerini toptancı hallerine getirmeden satış yapma yoluna gittikleri belirtmişlerdir. Kayıt dışı bir ekonomik faaliyet olan hal dışı alım satım işlemlerini engelleyebilmek için vergilendirme sisteminin tam anlamıyla oluşturulması gerekliliğini vurgulamışlardır. Bu nedenle, malın bildirim yapıldıktan sonra, sistem tarafından bu işleme ilişkin bir künye oluşturulmaktadır. Künye numarası uygulaması ile malın üretim yeri, cinsi, miktarı, hangi üretici ve işletmeye ait olduğu gibi birçok bilgiye ulaşılabilmeye öngörülmüştür. Bu şekilde ürünlerin kayıt dışı ekonominin önüne geçilebilmesi, denetimlerde büyük kolaylık sağlanması planlanmıştır. Bu durumların engellenebilmesinin büyük ölçüde denetimlerin etkin ve yeterli şekilde yapılmasına bağlı olduğu düşünülmektedir.

Diğer yandan, komisyoncuların ürün kayıplarını önlemek için yapılmasını istedikleri en önemli düzenlemenin Uşak ili toptancı halinde soğuk hava deposu yapılmasının gerekliliği olduğunda hemfikir olmalarıdır. Komisyoncuların %82.8'si soğuk hava deposu ihtiyaçlarını belirtmişlerdir. Ayrıca, ürün kayıplarının önlenmesi için nakliye ve güvenlik sistemleri ile ilgili beklentileri olduklarını da belirtmişlerdir. Çünkü yaş meyve-sebzeler çabuk bozulabilir niteliktedir ve bu sebepten dolayı pazarlama sürecinde bir soğuk zincire gereksinim duyulmaktadır. Ürünlerin toplanmasından ambalajlanmasına, taşınmasından, depolanmasına ve tüketicilere ulaşana kadar geçen süreç ürünün değeri açısından çok önemlidir. Soğuk hava deposu bulunmayan Uşak Toptancı Hallinde de diğer benzer Hallerde olduğu gibi ürünlerin yaklaşık dörtte biri ziyan olmakta ve ürünün tüketiciye ulaşmasına kadar devreye giren komisyonlar, fiyatları yükseltmektedir (Polat, 2010). Soğuk hava depoları, yaş meyve ve sebzelerin üretim ve pazarlama aşamalarında, kalitenin korunması ve geliştirilmesi güvenli gıda ve dolayısıyla tüketici açısından önemli bir konudur.

Türkiye'de olduğu gibi Uşak'ta da yaş sebze ve meyve pazarlama sektörü için etkin bir sistemin oluşturulamamış olması, olağan sistem içindeki araçların sektörü kontrol etmesine sebebiyet vermektedir. Bu durum hem ürün kayıplarının çok olmasına hem de üretici ve tüketici çıkarlarının olumsuz şekilde etkilenmesine neden olmaktadır. Ürünlerin hasattan sonra çok miktarda pazara sunulması, depolama olanaklarının yetersiz olması, finansman koşullarının yetersiz kalması fiyatların düşmesine ve üreticilerin önemli miktarlarda gelir kaybına uğramasına neden olmaktadır (Polat, 2010). Tüm bu kayıplara engel olacak uygulamalar geliştirilmesi ve kayıpları ekonomiye kazandıracak gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

Hal Yasasına rağmen, Uşak Toptancı Halinde devam eden sorunları incelendiğinde, komisyoncuların %72.4'ü hijyen koşullarının kötü olduğunu, acilen hayvan pazarı ve kesimhanenin bölgeden kaldırılmasını ve gerekli hijyen koşullarının oluşturulmasını gerekliliğini vurgulamışlardır (Çizelge 7). Soğuk hava deposu ihtiyaçlarının giderilmesiyle önemli ölçüde ürün kalitesi ve verim artışı kaydedeceklerini düşünen komisyoncular, bu bağlamdaki şikâyetlerinin hâlen devam ettiğini belirtmişlerdir. Ulaşım, mazot, nakliye ve güvenlik sistemlerinin daha kaliteli ve ucuz olması, giderlerinin azaltılmasına yönelik herhangi bir değişiklik olmadığını da belirten komisyoncular, yasanın kendileri için hiçbir gelişme vaat etmediğini düşünmekte ve komisyoncuların %48.2'si Hal Yasasının Toptancı Halleri ve komisyoncuların mevcut sıkıntıları hiçbir şekilde çözmediğini ve beklentilerini karşılamadığını ifade etmişlerdir.

Çizelge 7. Komisyoncuların Hal Yasasına rağmen devam eden sorunları

Table 7. The Ongoing Problems of Wholesaler's despite the Law

Sorunlar	Komisyoncu Sayısı (Adet)	Oran (%)
Hijyen koşulları iyileştirilmedi	21	72.4
Soğuk hava deposu	18	62
Hal kayıt sisteminin işleyişi	13	44.8
Giderlerin azaltılmasına yönelik değişiklikler (Ulaşım-mazot-vs.)	14	48.2
Güvenlik tedbirlerini arttırmaya yönelik değişiklikler	16	55.17
Hiçbir sorunumuz çözülmedi	14	48.2

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırmada, yaş sebze ve meyve pazarlamasında, pazarlamanın en önemli basamağı olan Toptancı Halleri, Uşak ili toptancı hali pilot bölge alınarak incelenmiş, komisyoncularla yüz yüze yapılan görüşmelerle elde edilen veriler ile ilgili Toptancı Hal'in sorunları ve komisyoncuların kendilerinin belirttiği çözüm önerileri belirlenmiştir. Bu bağlamda, yasal mevzuat çerçevesinde "5957 Sayılı Hal Yasası"nın getirdiği düzenlemeler için gerekli olan sistem alt yapısının işleyişinde yaşanan aksaklıkların belirlenmesi ve var olan sorunların giderilmesi için neler yapılması gerektiği belirlenmeye çalışılmıştır.

Türkiye'de, 1930'lardan günümüze kadar yaş meyve ve sebze ticareti ve Toptancı Hallerle ilgili farklı yasal düzenlemeler hazırlanmıştır. Bu değişikliklerle; Toptancı Hallerde çalışan komisyoncuların çalışma şartlarının iyileştirilmesi ya da kayıt dışılığın önüne geçilmeye çalışılmış olunmasına rağmen bu amaca ulaşılmamıştır. Türkiye'de yeni Hal Kanunu içeriği incelendiğinde, Toptancı Hallerinin daha modern bir yapıya kavuşturulması ve işletilmesine olanak sağlayacak düzenlemeleri kapsamına rağmen hâlen oluşturulmak istenen altyapıya sahip Hal sayısı yok denecek kadar azdır. Nitekim 5957 Sayılı Hal Kanununda yapılan değişikliklerin, Toptancı Halleri ve pazarlama sistemlerine özgü birçok sorunun giderilemediği ve sorunlardan etkilenen kesimlerin; üreticiler, tüketiciler, belediyeler, toptancı halleri, komisyoncular ve tüccarlar olduğu görülmektedir. Yaş meyve ve sebze sektörünün içinde yer alan bir sorun da, yaş meyve ve sebze ürünlerinin çabuk bozulabilir nitelikte olmasından dolayı pazarlama sürecinde soğuk zincirlerin kullanılmaması ve ürünlerin uygun şartlarda depolanmasına olanak sağlayacak soğuk hava depolarının bulunmamasıdır. Oysa yaş meyve ve sebzelerin tazeliğini ve kalitesinin korunması ve pazara ulaşana kadar geçen süreç içinde ürünlerin özelliklerinin kaybolmaması oldukça önemlidir.

Uşak İli, iç Ege Bölgesinde yer alan Türkiye' de yaş meyve ve sebze üretiminde önemli bir konumdadır. Buna rağmen mevcut toptancı halinin il merkezi ve çevre ilçelere sebze ve meyve tedarikini sağlayan en büyük aracı konumunda olduğu bilinmektedir. Nitekim Hal bölgesinde inşası devam eden işletmelerin kullanıma açılacak olmasıyla ildeki toptancı halinin ilgili bölgelerde pazarlama hacmini arttırması beklenmektedir.

Diğer yandan, gerek araştırma alanında gerekse Türkiye genelinde ekonomik anlamda en büyük sorunlardan biri olan kayıt dışılığın Uşak Toptancı Halinde görüldüğü komisyoncular tarafından da belirtilmiştir. 5957 Sayılı Hal Yasası, ürünlerin Toptancı Hallerine girme zorunluluğunu kaldırarak, kayıt dışı satışların artmasına neden olduğu yönünde görüş hakimdir. Komisyoncular Hal dışında yapılan satışlarla pazarcıların kendilerine rakip olduklarını ve bu durumun ortadan kaldırılması için gereken çalışmaların bir an önce yapılmasını beklediklerini ifade etmektedirler. Türkiye' de yasal düzenlemeler rağmen Toptancı Hallerine girmeden veya bildirimde bulunmadan piyasalara ürünlerin girmesinin önüne geçilemediği görülmektedir. Oysaki kanunun getirdiği en önemli maddelerden biri malların toptancı haline bildirim esastır. Fakat malların toptancı haline bildirilmesi kaydıyla toptancı hali dışında da alım satım yapılabilmesine olanak sağlandığından bildirim doğrudan hale yapılabildiği gibi sistemin internet sayfası üzerinden veya çağrı merkezi üzerinden telefonla da yapılabilmektedir.

Komisyoncuların sorunlarına ilişkin alınan görüşlerde yapılan yasal düzenlemelerin yetersizliği ve ilgili Toptancı Halinin gerekli hijyen koşullarının sağlamaması ile ilgili şikâyetleri olduğu tespit edilmiştir. Özellikle Uşak toptancı hali bölgesinde kurulan hayvan pazarının tüketici sağlığı açısından büyük tehdit oluşturduğunu ve hijyen kurallarının hiçe sayıldığını ifade eden Hal esnafı bu durumun pazarlamayı oldukça kötü etkilediğini belirtmektedir. Toptancı Hal sınırları içerisinde böyle bir oluşuma izin verdiği için Uşak Belediyesine tepkili olan komisyoncular en büyük problemlerinin bu olduğunu ve hayvan pazarının başka bir bölgeye taşınması beklediklerini vurgulamışlardır.

Sonuç olarak, toptancı hallerinin belediye idaresinde değil özerk olması ve yöneticilerin kendileri tarafından seçilmesi, Türkiye'de toptancı halleri ile ilgili son olarak çıkarılan 5957 Sayılı Hal Yasasının yenilenmesine rağmen, bu yasanın araştırma bölgesindeki komisyoncuların üretim, pazarlama, depolama, hijyen ve sterilizasyon kapsamında beklentilerini karşılayamadığı ve komisyoncular ile ilgili mevcut sorunların giderilemediği, günümüz şartları için çok yetersiz kaldığı tespit edilmiştir. Belirtilen yasanın genişletilmesi ve uygulanabilirliği kadar, zaman içinde denetlenmesi ve aksayan yönleri üzerinde yine özel olarak çalışılması gerekmektedir.

Teşekkürler

Bu makale birinci yazarın yüksek lisans tezinin bir bölümüdür. Yazarlar hakemlere katkılarından dolayı teşekkür ederler.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyan Özeti

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını ve intihal yapmadıklarını beyan eder.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarları aralarında herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.

KAYNAKLAR

- Adanacioğlu, , Kınıklı, F , Özer, G , Yılmaz, C . (2019). Komisyoncuların Hal Kayıt Sisteminin etkinliği hakkındaki görüşleri: İzmir ili yaş sebze ve meyve toptancı hali örneği . *Mediterranean Agricultural Sciences* , 32 (3) , 335-341 .
- Albayrak, M. 2009. Yaş Meyve ve Sebze Pazarlama Merkezleri: Toptancı Haller Pazarlar: Dünya, Avrupa Birliği ve Türkiye' den Örneklerle Yapısı ve İşleyişi Ankara.
- Alpkent, N. 1995. Türkiye Tarımsal Ürünler Pazarlaması Üzerine Bir İnceleme. Milli Prodüktivite Yayınları: 547, 5s, 31s, Ankara.
- Anonim, 1960. www.mevzuat.gov.tr .Erişim:19.04.2020.
- Anonim, 1982. www.mevzuat.gov.tr .Erişim:19.04.2020.
- Bayram, K. 2014. Türkiye' de Kayıt Dışı Ekonominin İktisat Sosyolojisi Açısından Analizi: Yaş Meyve ve Sebze Toptancı Hal Uygulamaları. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Kütahya.
- Can B.A., Engindeniz S. 2018. Tarım Ürünlerinin Pazarlanmasında Toptancı Hallerinin Rolü ve Önemi: Kocaeli Merkez İlçe Toptancı Hali Örneği. Selçuk Üniversitesi Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi 32 (3): 266-273.
- Coşkun, M.H. 2014. Aydın İlinde Yaş Sebze ve Meyve Toptancı Hallerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Aydın.
- Coşkun, M.H., Tunaloğlu, R. 2015. Aydın İlinde Yaş Sebze ve Meyve Toptancı Hallerinin İncelenmesi. Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 12(2):83-92.
- FAO. 2019. (Çeşitli Yıllar). Bilgisayar Kayıtları. ([http://: faostat.fao.org](http://faostat.fao.org))
- Kahraman, E. 2012. Türkiye'de Yaş Meyve-Sebze Pazarlamasında Toptancı Hallerinin Etkinliği, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri: İzmir İli Örneği. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Kınıklı, F , Adanacioğlu, H , Yılmaz, C , Özer, G . (2019). Tarımsal ürünlerin pazarlanmasında hal kayıt sisteminin çiftçiler tarafından kullanılma durumu: İzmir ili örneği . *Mediterranean Agricultural Sciences* , 32 (2) , 159-165 . DOI: 10.29136/mediterranean.528813
- Niyaz, Ö.C., Demirbaş, N. 2011. Türkiye Yaş Meyve Üretim ve İhracatının Son On Yıllık Döneminin Değerlendirilmesi. Tarım Ekonomisi Dergisi, 17 (1): 37-45.
- Polat, Ö. 2010. Adana İli Yaş Sebze ve Meyve Toptan Fiyatlarının Analizi. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Sayılı, M., Civelek, O. 2012. Tokat İli Merkez İlçede Yaş Sebze ve Meyve Toptancı Halinin Yapısı, Sorunları Ve Çözüm Önerileri. Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü (TEPGE). Ankara.
- TÜİK, 2019. (Çeşitli Yıllar). Bilgisayar Kayıtları. (<http://www.tuik.go.tr>)